

Золотий римський медальйон із с.Верхівні

1. У 1976 р. Музей Історичних коштовностей УРСР придбав у мешканця Київської обл. фрагмент золотого римського медальйона, що був знайдений, за його словами, у с.Верхівні Житомирської обл. під час просапки города. Без своєї відтятої частини, що становила приблизно третину цілого екземпляра, медальйон при діаметрі 55 мм важив 68 г. Отже, непошкоджений екземпляр мав би важити близько 90 г.
2. У нумізматиці медальйонами прийнято називати монети, що виконували меморіально-донативні функції і за своєю вагою нормою перевищували, іноді набагато, звичайні грошові одиниці. У Римській імперії золоті медальйони відомі з часів Августа. Вони випускались з нагоди тих чи інших знаменних подій і призначались для дарунків як знаки імператорського благовоління. Почасти їх роздавали вищим військовим і цивільним сановникам, але найкрупніші призначались для умилоствлення вождів варварських племен, що підступали до кордонів імперії.
3. Медальйони не втрачали зв'язку з грошовим обігом і своєю вагою завжди орієнтувалися на певну кількість одиниць ходячої монети, - до початку IV ст. - ауреуса, пізніше - соліда, що від 312 р. важив 4,55 г. Отже за підрахунками цілий екземпляр медальйона, що важив близько 90 г, мав би дорівнювати 19-20 солідам.
4. На лицевому боці медальйона зображено погруддя імператора. З кругової легенди випливає, що його було випущено від імені "Констанцій". У восьми томному каталозі монет Римської імперії А.Коена екземпляр, ідентичний знайденому, відсутній, це дає підстави стверджувати, що досі цей випуск був невідомий нумізматиці і, отже, йдеться про унікал.

5. Історія Західної Римської імперії знає чотирьох правителів з ім'ям "Констанцій". В історичній довідці, наведеній Коеном, зазначено, що титул "Август", присутній на медальйоні, з-поміж чотирьох Констанційів міг належати лише Констанцію II (337-361 рр.) і Констанцію III (421 р.). Водночас відсутність на медальйоні знаків монетних дворів COM. COMOB. RV, що з'являються пізніше правління Констанція II, дозволяє однозначно стверджувати, що його було випущено за часів Констанція II у проміжку від 337 до 361 р., коли той носив титул "Август".
6. На зворотньому боці медальйона зображено сцену триумфу: імператор-переможець у військовому обладунку тягне за волосся полоненого варвара із зв'язаними за спиною руками. Амміан Марцеллін, описуючи правління Констанція II, розповідає про запеклу війну, яку вело у 357-358 рр. римське військо під проводом імператора проти племен сарматської спільності у середній течії Дунаю. Восени 358 р. сармати зазнали нищивної поразки, і з приводу цих подій Констанцій II, за свідченням історика, поставив триумфальну арку в Паннонії з переліком своїх звитяг і виголосив промову, в якій вихваляє перемогу римського війська і свою власну роль в ній. За цю перемогу імператор вдруге отримав титул Сарматського. Очевидно, такі події мали бути відзначені випуском великої пам'ятної монети-медальйона. Отже, можна стверджувати, що медальйон із с.Верхівні виготовлено взимку 358-359 рр.
7. Визначення цього випуску, як "сарматського", незаперечно впливає з аналізу зображення бранця на зворотньому боці медальйона. Варвар з довгим волоссям і бородою вдягнений у довгі штани, довгу підперезану поясом сорочку-каптан з трикутними розрізами і взутий у м'які короткі чоботи з тасьмою. Такий одяг можна побачити на багатьох предметах скіфської доби. Отже, бранця можна прийняти за скіфа, проте на середину IV ст. скіфи, як етнос, уже зійшли з історичної арени. Одяг на кшталт скіфського носили і інші пле-

мена, що межували у II-IV ст. з територією Римської імперії. Дослідники стверджують, що сарматський одяг схожий на скіфський. Римська зображувальна і літературна традиція не розрізняла сарматів і скіфів. Так Овідій, в творах якого згадуються "широкі штани", "просторі штани", узагальнено іменує вдягнене у такі штани населення "скіфами", розуміючи під ними сарматів, гетів і бессів. Загалом "довгі штани", "сарматські штани", в які вдягнений варвар на медальйоні, стали в античній літературі мовби символом сарматів.

8. Більшість знахідок крупних медальйонів було зроблено в Угорщині і Румунії, себто на тих територіях, звідки на східну частину Римської імперії напірали варварські племена. Угорський вчений Д.Ласло вважає золоті медальйони з найбагатіших скарбів на території Польщі, Угорщини і Румунії дарунками, що їх отримували, як символи влади, варварські володарі від римських імператорів. На сусідній території і, зокрема, в Україну, золоті медальйони потрапляли, найімовірніше, в результаті торговельних зносин.
9. На сьогодні, крім даної, відомі 6 знахідок золотих медальйонів на території України. За своєю номінальною вагою - близько 90 г, даний екземпляр є найбільшим з-поміж усіх знайдених. Присутність медальйона на території України - важливе свідцтво про зв'язки східно-слов'янських земель з порубіжними Риму варварськими племенами у IV ст. н.е.